

ATNEŠTINIAI HERBAI ŽEMAITIJOS BAJORŲ HERALDIKOS TRADICIJOJE XVI–XVIII AMŽIAIS

Gabrielė Jasiūnienė

ABSTRACT

The Žemaitijan nobility of the 15th to the 18th centuries included several heraldic groups: a group of local origin; Polish coats of arms; personalised Polish coats of arms; and coats of arms that were imported/adopted from other countries. This article focuses on the second and fourth groups, which include coats of arms that could be described as 'imported', 'foreign' or 'alien'. The article aims to discuss the prevalence and use of these coats of arms in the heraldic tradition of the Žemaitijan nobility of the 16th to the 18th centuries. The adoption of Polish heraldry was already evident in the first half of the 16th century. The Horodło coats of arms entered the heraldry of the Žemaitijan nobility. Also, Polish coats of arms were brought to the country by Polish noble families. The number of those who came to Žemaitija from German-speaking lands was very small, and this meant that their heraldic sources were not abundant. On the other hand, surviving heraldic sources indicate that these newcomer families usually only used their own coats of arms.

KEY WORDS: heraldry, coat of arms, imported coat of arms, Žemaitija, nobility.

219

ANOTACIJA

XV–XVIII a. Žemaitijos bajorų heraldika yra sudaryta iš kelių grupių: vietinės kilmės; lenkiškų herbų; individualizuotų lenkiškų herbų; iš kitų šalių atneštinių / perimtų herbų. Straipsnyje nū-tarta atkreipti dėmesį į antrąją ir ketvirtąją grupes, kurioms priklausantys herbai gali būti įvar-dijami „atneštiniais“, „svetimųjų“ arba „atvykėlių“ herbais. Šiame darbe siekiama aptarti tokių herbų paplitimo ir naudojimo tendencijas XVI–XVIII a. Žemaitijos bajorų heraldikos tradicijoje. XVI a. pirmojoje pusėje pastebimas lenkiškosios heraldikos skverbimasis į Žemaitijos bajorijos heraldikos tradiciją. Pamažu į Žemaitijos bajorų heraldiką skverbiasi „horodlijiniai“ herbai. Taip pat lenkiški herbai plito su atsikėlusiomis lenkų bajorų šeimomis. Atvykėlių iš vokiečių kultūros kraštų Žemaitijoje buvo itin mažai, todėl heraldikos šaltiniai yra labai skurdūs. Kita vertus, išli-kę heraldikos šaltiniai rodo, kad šių atvykėlių giminės naudojo tik savo herbą.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: heraldika, Žemaitija, herbas, bajorija, atneštiniai herbai.

Gabrielė Jasiūnienė, dr., lecturer at Šiauliai University, Institute of Regional Development, P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai, Lithuania. Email: gabrielejasiun@gmail.com.

Jubiliejiniais Žemaitijos paminėjimo rašytiniuose šaltiniuose metais derėtų prisiminti vieną iš svarbiausių šio regiono bajorijos kultūros ir tapatybės ženklų – bajorų heraldiką. Herbas lydėjo bajorą nuo pat gimimo iki mirties. Būtent herbe atsispindėjo bajorų priklausymas konkrečiai šeimai, giminei. Herbuose slypėjo informacija apie bajorų giminystės, santuokos ryšius, užimamas pareigybes, titulus, apdovanojimus ir pan. Herbai vaizduoti herbiniuose antspauduose, knygų grafikoje, portretuose, architektūroje, ant įvairiausių daiktų ir pan. Aptariant straipsnyje nagrinėjamą temą, derėtų akcentuoti, kad XV–XVIII a. Žemaitijos bajorų heraldika yra daugiasluoksni, sudaryta iš kelių grupių. Pirmoji grupė gali būti įvardijama kaip senoji, arba vietinės kilmės. Simonas Daukantas nurodė, kad vietinės kilmės herbai buvo sudaryti be taisyklių ir juose vaizduoti daugiausia religiniai simboliai – žalčiai, žolės ir ropliai¹. Edmundas Rimša išskyrė, kad pirmieji vietinės kilmės bajorų herbai atsirado XIV a. pabaigoje. Autorius pažymėjo, kad šie iš įvairių linijinių kombinacijų sudaryti antspaudiniai simboliai buvo pradėti rėminti į skydus, spalvinti ir perduoti iš kartos į kartą. Heraldikos specialistas išskyrė, kad tokie senieji simboliai antspauduose vyravo iki XVI a. antrosios pusės. Paskui daugelis vietinės kilmės herbų buvo polonizuoti arba pakeisti lenkiškais herbais². Antroji grupė – lenkiškoji, kurios plitimo į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę pradžia sietina su 1413 m. Horodlės sutartimis, kai 47 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingieji priėmė lenkų herbų³. E. Rimša bene pirmasis mūsų istoriografijoje akcentavo dvi šio akto pasekmes, turėjusias įtakos Lietuvos heraldikos raidai. Pirmiausia – aktas atvėrė kelią lenkiškiems herbams, lenkų kultūros plitimui į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę. Antra – buvo paspartintas jau prasidėjęs vietinių ženklų heraldinimo procesas⁴. Išskirtina, kad lenkų heraldika galėjo būti perimta per įvairius, dažniausiai giminystės, ryšius. Trečioji grupė – individualizuoti lenkiški herbai.

Nagrinėjant šaltinius pastebėta, kad Žemaitijos bajorų heraldikos tradicijoje herbai individualizuoti tokiais būdais: 1) koreguota herbo figūra, 2) pakeistas herbo šalmo papuošalas, 3) pakeisti herbo šalmo papuošalas ir figūra. Paminėtina, kad herbai taip pat individualizuoti sudarant jungtinius herbų. Taigi Žemaitijos bajorų jungtiniuose herbuose atsispindėjo ne tik žinios apie konkretų asmenį, bet ir brolystės, platesni kilmės, giminystės, santuokos ryšiai. Ketvirtajai grupei priskirtini iš kitų kraštų, išskyrus Lenkiją, atnešti / perimti herbai. Tokius herbų į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę atnešė atsikėlę ir pilietybę gavę svetimšaliai, pavyzdžiui, vokiečiai. Straipsnyje nutarta atkreipti dėmesį į antrąją ir ketvirtąją grupes, kurioms priklausantys herbai gali būti įvardijami „atneštiniais“, „svetimųjų“ arba „atvykėlių“ herbais. Šiame darbe

¹ DAUKANTAS, Simonas. *Laiškai Teodorui Narbutui. Epistolinis dialogas*. Sud. Reda GRIŠKAITĖ. Vilnius, 1996, p. 207–208.

² RIMŠA, Edmundas. *Heraldika. Iš praeities į dabartį*. Vilnius, 2004, p. 121–122.

³ Lenkijos karalystės šlėktų aktas. In *1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai) = Akty Horodelskie z 1413 roku (dokumenty i studia)*. Sud. Jūratė KIAUPIENĖ, Lidia KORCZAK. Vilnius, Kraków, 2013, p. 25–27.

⁴ RIMŠA, E. Op. cit., p. 119.

siekiami aptarti tokių herbų plitimo ir naudojimo tendencijas Žemaitijos bajorų heraldikos tradicijoje XVI–XVIII a. Straipsnyje analizuojami Žemaitijos bajorams priklausę herbai, kurie vaizduoti herbiniuose antspauduose, portretuose ir knygų grafikoje. Straipsnio autorė yra surinkusi ir išanalizavusi per 500 XV–XVIII a. Žemaitijos bajorų heraldikos šaltinių. Šiame darbe bus aptariami tik patys reprezentatyviausi ir su tyrimo tema susiję Žemaitijos bajorų heraldikos šaltiniai.

Lenkiškieji herbai Žemaitijos bajorų heraldikos tradicijoje

Būtina išskirti, kad matomi du lenkų heraldikos keliai į Žemaitiją: perimamasis ir teisinis. Pastarasis būdas siejamas su 1413 m. Horodlės sutartimis, kai 47 Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingieji priėmė lenkų herbus. Tiesa, derėtų akcentuoti, kad 1413 m. Horodlėje žemaičių bajorai nedalyvavo, vadinasi, tiesiogiai teisiniu būdu lenkiškų herbų negavo. Kita vertus, „horodlijinių“ lenkiškų herbų atkeliavimas į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę turėjo teisinį pagrindą. Tuo tarpu pirmuoju atveju lenkiški herbai į Žemaitijos kunigaikštystę galėjo atkelti su atsikėlusiomis lenkų giminėmis, plisti per giminystės arba santuokos ryšius ir vietiniams bajorams pasirinkant lenkiškus herbus arba jais pakeičiant senuosius antspaudinius simbolius.

Atliekant Žemaitijos bajorų herbinių antspaudų analizę, pastebėta, kad pirmieji lenkiški herbai tarp Žemaitijos bajorų jau buvo žinomi XVI a. pradžioje. Vienas iš dažnai Žemaitijos bajorų herbiniuose antspauduose vaizduotų herbų buvo lenkiškas *Pobogo* (lenk. *Pobog*) herbas⁵. Albertas Kojalavičius-Vijūkas pažymėjo, kad šiame herbe mėlyname lauke vaizduojama balta pasaga, ant kurios viršaus uždėtas kryžius. Šalmo papuošale – pusė šuns kurto⁶. Bene ankstyviausias Žemaitijos bajoro herbis antspaudas su *Pobogo* herbu rastas 1525 m. dokumente. Tokiu antspaudu raštą patvirtino Viduklės vietininkas Andrius Bartošaitis (Bertošaitis arba Bertoševičius). Aštuoniabriauniame antspaude ankstyvojo Renesanso skyde pavaizduotas *Pobogo* herbas⁷. Virš herbo skydo – raidės „SA“ (1 pav.). Eugenijus Saviščevas spėja, kad Andrius Bartošaitis galbūt buvo žemaitis. 1525–1526 m. jis žinomas kaip Viduklės vietininkas, o 1525–1528 m. įvardijamas Kražių vietininku ir Viduklės tijūnu⁸.

⁵ JASIŪNIENĖ, Gabrielė. *Žemaitijos bajorų heraldika XV–XVIII a. pradžia*. Daktaro disertacija. Vilnius, 2018, p. 156–160.

⁶ WIJUK KOJAŁOWICZ, Wojciech. *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego, tak zwany Compendium, czyli O klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincjach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywiają*. Red. Franciszek PIEKOSIŃSKI. Kraków, 1897, s. 220.

⁷ Andriaus Bartošaičio (Bertošaičio, Barštoševičiaus) herbis antspaudas, 1525 m. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka Rankraščių skyrius* (toliau LMAVB RS) f. 37, b. 789, l. 1^r.

⁸ SAVIŠČEVAS, Eugenijus. *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais*. Vilnius, 2010, p. 299.

1 pav. 1525 m. Andriaus Bartošaičio (Bertošaičio, Bartoševičiaus) herbinis antspaudas. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 37, b. 789, l. 1^r

XVI a. pirmojoje pusėje *Pobogo* herbą savo antspaude vaizdavo ir Žemaitijos bajoras Stanislovas Januševičius. 1530 m.⁹ dokumentą jis patvirtinto ovalo formos antspaudu, kurio skyde pavaizduotas minėtasis herbas. Virš herbo skydo matomos neryškios raidės, kurių pirmoji „S“ greičiausiai reiškė savininko vardą. *Pobogo* herbas plitė ir XVI a. antrosios pusės Žemaitijos bajorų antspauduose. 1559 m. dokumentus antspaudais su *Pobogo* herbu tvirtino Steponas Vaitkevičius¹⁰ ir Laurynas Jonaitis¹¹. 1575 m. dokumentą ovalo formos antspaudu su tokiu pat herbu patvirtino ir Jurgis Petraitis¹², o, kaip spėjama, jo giminaitis Aleksejus Petraitis tokį herbą aštuoniabriauniuose antspauduose naudojo tvirtindamas 1575–1576 m. dokumentus¹³. 1577 m. dokumentą aštuoniabriauniu herbiniu antspaudu su *Pobogo* herbu tvirtino Petras Jonaitis¹⁴. 1586 m. dokumentą aštuoniabriauniais herbinais antspaudais su šiuo

⁹ Stanislovo Januševičiaus herbinis antspaudas, 1530 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 792, l. 1^r (1 herbinis antspaudas).

¹⁰ Stepono Vaitkevičiaus herbinis antspaudas, 1559 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1564, l. 16^v (2 herbinis antspaudas).

¹¹ Lauryno Jonaičio herbinis antspaudas, 1559 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1564, l. 25^r (2 herbinis antspaudas).

¹² Jurgio Petraičio herbinis antspaudas, 1575 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1571, l. 13^r (1 herbinis antspaudas).

¹³ Aleksejaus Petraičio herbinis antspaudas, 1575 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1571, l. 13^r (2 herbinis antspaudas); Aleksejaus Petraičio herbinis antspaudas, 1576 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1571, l. 14^r (1 herbinis antspaudas).

¹⁴ Petro Jonaičio herbinis antspaudas, 1577 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 609, l. 10^r (3 herbinis antspaudas).

herbu patvirtino ir žemionys Andrius¹⁵ ir Ambroziejus Adamovičiai (Adomavičiai)¹⁶. 1586 m. tvirtindamas turto ir valdų perleidimo dokumentą, Pajūrio valsčiaus bajoras Martynas Motiejaitis Slaboševičius prispaudė aštuoniabriaunį herbinį antspaudą¹⁷, kuriame taip pat vaizduotas *Pobogo* herbas. 1595 m. dokumentus antspaudu su minėtu herbu tvirtino Jonas Stanislovas Toločka¹⁸ ir Stanislovas Jonaitis¹⁹. Šį lenkišką herbą ovalo formos antspaude, kuriuo patvirtino 1598 m. dokumentą, naudojo ir Sebastijonas Stanislovaitis Jurevičius²⁰. 1602 m. dokumentą ovalo formos antspaudu su *Pobogo* herbu patvirtino ir Žemaitijos žemionis Jonas Dobkevičius²¹. 1603 m. raštą ovalo formos herbinio antspaudu su *Pobogo* herbu patvirtino ir žemionis Laurynas Mikoševičius²². 1604 m. dokumentą ovalo formos antspaudu, kuriame pavaizduotas minėtasis herbas, tvirtino ir Žemaitijos bajoras Martynas Paulavičius²³. Taigi matyti, kad XVI a. antrojoje pusėje iki pat amžiaus pabaigos ir XVII a. pradžioje šis *Pobogo* herbas pamažu pradėjo plisti Žemaitijos bajorų gretose. Tiesa, herbiniuose antspauduose vaizduota tik herbo figūra, šalmo papuošalas, bent jau straipsnyje analizuojamuose antspauduose, nenaudotas.

Atliekant analizę pastebėta, kad Žemaitijos bajorų heraldikos tradicijoje naudotas kitas lenkiškas herbas *Lubičas* (lenk. *Lubicz*). A. Kojalavičius-Vijūkas išskyrė, kad šiame herbe mėlyname lauke vaizduojama balta pasaga su dviem kryžiais, vienu viršuje, o kitu viršuje. Šalmo papuošale – trys stručio plunksnos²⁴. Herbo plitimas ir naudojimas Žemaitijoje daugiausia susijęs su XVI a. Žemaitijoje įsikūrusia atvykėlių lenkų bajorų Gruževskių (Grużewski) gimine. Pirmasis Žemaitijoje apsigyvenęs giminės atstovas Jonas Gruževskis 1594 m. dokumentą antspaudavo apskritimo formos herbinio antspaudu, kuriame vaizduojamas *Lubičo* herbas. Šalmo papuošale pavaizduotos trys stručio plunksnos, o šalia jų yra savininko inicialai „IG“ – *Jan Grużewski*. Iš šonų herbą supa akanto lapų skraistė²⁵. Tokį patį herbą antspauduose vaizdavo ir Jono brolis Andrius Gruževskis²⁶. Jono Gruževskio žmona Sofija Radziminskytė-

¹⁵ Andriaus Adamovičiaus herbinis antspaudas, 1586 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1717, l. 12^r (1 herbinis antspaudas).

¹⁶ Ambroziejaus Adamovičiaus herbinis antspaudas, 1586 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1717, l. 12^r (3 herbinis antspaudas).

¹⁷ Martyno Motiejaičio Slaboševičiaus herbinis antspaudas, 1586 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 10771, l. 2^r (1 herbinis antspaudas).

¹⁸ Jono Stanislovaičio Toločkos herbinis antspaudas, 1595 m. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau *LVA*), f. 1238, ap. 1, b. A-11, l. 5^v (4 herbinis antspaudas).

¹⁹ Stanislovo Jonaičio herbinis antspaudas, 1595 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 9360, l. 3^r (4 herbinis antspaudas).

²⁰ Sebastijono Stanislovaičio Jurevičiaus herbinis antspaudas, 1598 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 10333, l. 2^r (4 herbinis antspaudas).

²¹ Jono Dobkevičiaus herbinis antspaudas, 1602 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1545, l. 2^r (1 herbinis antspaudas).

²² Lauryno Mikoševičiaus herbinis antspaudas, 1603 m. *LMAVB RS*, f. 198, b. 742, l. 1^r (1 herbinis antspaudas).

²³ Martyno Paulavičiaus herbinis antspaudas, 1604 m. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau *VUB RS*), f. 8, b. 1124, l. 13^r (3 herbinis antspaudas).

²⁴ WIJUK KOJAŁOWICZ, W. Op. cit., s. 152.

²⁵ Jono Gruževskio herbinis antspaudas, 1594 m. *LVA*, f. 1238, ap. 1, b. A-10, l. 3^v (1 herbinis antspaudas).

²⁶ Andriaus Gruževskio herbinis antspaudas, 1616 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 9261, l. 2^r.

Gruževskienė²⁷ ir sūnus Jurgis Gruževskis²⁸, kaip spėjama, jaunesnysis, 1610 m. savo herbinais antspaudais patvirtino dokumentą dėl evangelikų bažnyčios ir mokyklos lankymo bei kitų apeigų vykdymo bažnyčioje. Gruževskių antspauduose vaizduojamas giminės *Lubičo* herbas (2 pav.). Matyti, kad skiriasi šių dviejų antspaudų forma – Gruževskienės antspaudas yra ovalo formos, o jos sūnaus – apskritimo. Taip pat sūnaus antspaudas šiek tiek didesnis už motinos. Nors antspaudų kokybė prastoka, tačiau matyti, kad Jurgio Gruževskio antspaude virš herbo skydo vaizduojamas šalmas, kurio papuošale yra trys stručio plunksnos. Paminėtina, jog heraldikos šaltinių analizė atskleidė, kad Jurgis Gruževskis tokį herbą savo antspauduose tikrai naudojo iki pat 1649 m.²⁹

224

Atliekant antspaudų analizę, pastebėta, kad XVI a. į Žemaitijos bajorų heraldiką pradėjo skverbtis lenkiški „horodlijiniai“ herbai. Atkreiptinas dėmesys į lenkišką herbą *Trys ragai* (lenk. *Trąby*). Žinoma, kad į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę šis herbas atkeliavo per Horodlės sutartis su Astiku³⁰. A. Kojalavičius-Vijūkas rašė, kad šiame herbe raudoname lauke vaizduojami trys medžiokliniai ragai su auksinėmis juostelėmis. Herbo šalmo papuošalas – du ragai³¹. 1558 m., 1560 m. dokumentus³² Žemaitijos žemionis Jonas Venclovaitis Plonianskis tvirtino ovalo formos antspaudu, kuriame ankstyvojo Renesanso skyde pavaizduotas lenkiškas herbas *Trys ragai*, kiekvienas ragas dekoruotas dviem juostomis. Virš herbo skydo matyti neryškūs savininko inicialai „IW“ – *Jan Węclawowicz*. 1566 m. dokumentą ovalo formos herbiniu antspaudu³³, kuriame vaizduojamas herbas *Trys ragai*, patvirtino Semionas Vaina. Virš herbo skydo pavaizduoti savininko inicialai „SW“ – *Semion Woyjna*. Tarp šių inicialų raidžių pavaizduotas kryželis.

Lenkiškas *Lapino* (lenk. *Lis*) herbas, kuriame vaizduojama du kartus perkirsta strėlė, o šalmas – pusė lapino, į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę atkeliavo per 1413 m. Horodlės sutartis ir Trakų kaštelioną Sungailą. XVI a. šis herbas buvo pradėjęs plisti ir

²⁷ Sofijos Radzimirskytės-Gruževskienės herbinis antspaudas, 1610 m. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius* (toliau *LNMMB RKRS*), f. 93-662, l. 2^r (1 herbinis antspaudas).

²⁸ Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas, 1610 m. *LNMMB RKRS*, f. 93-662, l. 2^r (2 herbinis antspaudas).

²⁹ Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas, 1621 m. *LMAVB RS*, f. 32, b. 35, l. 1^r; Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas, 1648 m. *LNMMB RKRS*, f. 93, b. 714, l. 2^r; Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas, 1629 m. *VUB RS*, f. 69, b. 124, l. 2^r; Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas, 1639 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 9374, l. 1^v (1 herbinis antspaudas); Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas, 1643 m. *VUB RS*, f. 5, b. 3-651, l. 3^r; Jurgio Gruževskio herbinis antspaudas, 1649 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 8571, l. 7^r (1 herbinis antspaudas). Žinoma, kad Jurgis Gruževskis mirė 1651 m. Daugiau žr.: DRUNGILAS, Jonas. Etnosocialinis mobilumas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Gruževskių giminės pavyzdys (XVI a. antroji pusė – XVIII a. pradžia). *Lietuvos istorijos metraštis, 2004/2 metai*. Vilnius, 2005, p. 53-78.

³⁰ Lenkijos karalystės šlėktų aktas..., p. 26.

³¹ WIJUK KOJAŁOWICZ, W. Op. cit., s. 308.

³² Jono Venclovaičio Plonianskio herbinis antspaudas, 1558 m. *VUB RS*, f. 77, b. 77, l. 1^r; Jono Venclovaičio Plonianskio herbinis antspaudas, 1560 m. *VUB RS*, f. 77, b. 76, l. 1^r.

³³ Semiono Vainos herbinis antspaudas, 1566 m. *LMAVB RS*, f. 256, b. 3629, l. 118^r. Bene pirmasis šį herbinį antspaudą publikavo – SAVIŠČEVAS. E. Op. cit., p. 384.

2 pav. 1610 m. Sofijos Radziminskytės-Gruževskienės (I) ir Jurgio Gruževskio (II) herbiniai antspaudai. Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius, f. 93-662, l.2'

tarp Žemaitijos bajorų. Žemaitijos žemionis Stanislovas Šimkevičius 1548 m. dokumentą patvirtino ovalo formos antspaudu³⁴, kuriame pavaizduotas minėtas *Lapino* herbas. Virš herbo skydo – raidės „SS“, greičiausiai reiškiančios antspaudu savininko vardą ir pavardę – *Stanisław Szymkewicz*. Jonas Lunskis antspaudu su minėtu herbu patvirtino 1548 m. dokumentą. Virš herbo skydo pavaizduoti savininko inicialai „IL“ – *Jan Lunski*³⁵. Tokį herbą savo antspauduose turėjo ir Jurgis Zabiela. Pavyzdžiui, 1595 m. šio asmens patvirtintame dokumente ovalo formos antspaudu brandžiojo Renesanso skyde pavaizduotas *Lapino* herbas. Virš skydo matomi savininko inicialai „IFZ“³⁶ – Jerzy (Jurij) Zabiela³⁷. Atliekant Žemaitijos bajorų herbinių antspaudų paiešką, itin retai pavyksta rasti bajorių moterų antspaudų. Todėl šie itin reti šaltiniai ne tik praturtina Žemaitijos bajorų heraldikos tyrimą, bet ir suteikia vilčių ateityje tyrinėti moterų heraldikos tradicijas. Vienas iš retų atvejų sietinas su 1593 m. dokumentu, kurį patvirtino Žemaitijos bajorė Sofija Simonaitė Pašušvinskaitė-Vnučkienė. Raštas antspauduotas ovalo formos antspaudu, kuriame ankstyvosios gotikos skyde pavaizduotas *Lapino* herbas – du kartus perkirsta strėlė. Nors antspaudas nėra ryškus, tačiau matyti, kad virš skydo pavaizduota bajorišką kilmę simbolizuojanti karūnelė. Iš šonų herbą supa dekoratyviniai elementai (3 pav.)³⁸.

Atliekant analizę, derėtų atkreipti dėmesį į dar vieną Žemaitijos bajorų heraldikos tradicijoje naudotą lenkišką herbą. Žinoma, kad lenkiškas *Galvaraiščio* (lenk. *Nalęcz*) herbas, kuriame vaizduota surišta skarelė, į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę atkelia-

³⁴ Stanislovo Šimkevičiaus herbinis antspaudas, 1548 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1562, l. 20' (1 herbinis antspaudas).

³⁵ Jono Lunsčio herbinis antspaudas, 1548 m. *LMAVB RS*, f. 21, b. 1562, l. 12' (2 herbinis antspaudas).

³⁶ Raidė „F“ turbūt reiškė tėvavardį, tačiau nei dokumente, nei istoriografijoje jis neįvardijamas.

³⁷ Jurgio Zabelos herbinis antspaudas, 1595 m. *LVA*, f. 1238, ap. 1, b. A-15, l. 1' (5 herbinis antspaudas).

³⁸ Sofijos Simonaitės Pašušvinskaitės-Vnučkienės herbinis antspaudas, 1593 m. *LMAVB RS*, f. 12, b. 4476, l. 1' (1 herbinis antspaudas).

3 pav. 1593 m. Sofijos Simonaitės Pašušvinskaitės-Vnučkienės herbinis antspaudas. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 12, b. 4476, l. 1^r (1 herbinis antspaudas)

vo per 1413 m. Horodlės sutartis ir Kočianą³⁹. Virš herbo skydo esančiame šalmo papuošale pavaizduota moteris, abiejose rankose laikanti po vieną ragą. Tokį herbą savo antspauduose naudojo XVI a. į Žemaitiją atsikėlęs Stanislovas Gorskis (Gurskis), jo sūnus Rapolas ir pastarojo palikuonys⁴⁰. Nuo Rapolo Gorskio proanūkio Antano Andriaus Gorskio XVIII a. prasideda vientisa šios giminės atstovų heraldikos linija. Žinoma, kad Antanas Andrius Gorskis 1733–1735 m. dokumentus tvirtino herbiniais antspaudais⁴¹, kurių vaizduluose matyti lenkiškas *Galvaraiščio* herbas. Išskirtina, kad Mykolas Gorskis perėmė iš tėvo Antano Andriaus *Galvaraiščio* herbą ir tęsė šeimos heraldikos liniją⁴². Įdomu, kad tokį patį herbą turėjo ir Žemaitijoje įsikūrę lenkai bajorai Odachovskiai (Odachowski), kurie jau Lenkijoje savo herbo papuošale naudojo kitokį nei Gorskiai šalmo papuošalą – tris arba penkias stručio plunksnas. Odachovskių giminės atstovas Žemaitijoje Žemės teismo pateisėjis Jonas Konstantinas Oda-

chovskis 1681–1703 m. išrašus iš Žemaitijos žemės teismo patvirtino ovalo formos antspaudu⁴³, kuriame vaizduojamas *Galvaraiščio* herbas. Atkreiptinas dėmesys, kad skydą antspaude atstoja augaliniai motyvai – dvi sujungtos šakelės. Virš skarelės pavaizduota bajoriška karūnėlė. Antspaude matyti ir savininko vardo, pavardės bei užimtų pareigybių pirmosios raidės – „IKOPXZ“ – *Jan Konstantin Odachowski podsędek Żmudzkie Xięstwa* (4 pav.).

³⁹ Lenkijos karalystės šlėktų aktas..., p. 27.

⁴⁰ KLIMAVIČIUS, Raimundas. Gorskių giminės genealogija. *Žemaičių praeitis*, 1993, t. 2, p. 258.

⁴¹ Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas, 1733 m. *Šiaulių „Aušros“ muziejus* (toliau ŠAM), nr. 6118; Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas, 1734 m. ŠAM, I-R 79981; Antano Andriaus Gorskio herbinis antspaudas, 1735 m. ŠAM, I-R 8796.

⁴² Mykolo Gorskio jungtinis herbinis antspaudas, 1766 m. ŠAM, I-R 9955; Mykolo ir Marijonos Reginos Gorskių jungtinis herbinis antspaudas, 1775 m. *Žemaičių muziejus „Alka“* (toliau ŽAM), archyvas.

⁴³ Jono Konstantino Odachovskio herbinis antspaudas, 1681 m. *VUB RS*, f. 8, b. 1557, l. 4^r (2 herbinis antspaudas); Jono Konstantino Odachovskio herbinis antspaudas, 1694 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 6288, l. 2^r; Jono Konstantino Odachovskio herbinis antspaudas, 1698 m. *VUB RS*, f. 8, b. 1563, l. 19^r (2 herbinis antspaudas); Jono Konstantino Odachovskio herbinis antspaudas, 1698 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 664, l. 26^r (2 herbinis antspaudas); Jono Konstantino Odachovskio herbinis antspaudas, 1699 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 4004, l. 8^r (2 herbinis antspaudas); Jono Konstantino Odachovskio herbinis antspaudas, 1699 m. *LMAVB RS*, f. 198, b. 651, l. 4^r (2 herbinis antspaudas); Jono Konstantino Odachovskio herbinis antspaudas, 1700 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 484, l. 31^r; Jono Konstantino Odachovskio herbinis antspaudas, 1703 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 8690, l. 3^r (2 herbinis antspaudas).

Apibendrinant derėtų akcentuoti, kad jau XVI a. pirmojoje pusėje pastebimas lenkiškosios heraldikos skverbimasis į Žemaitijos bajorų heraldikos tradiciją. Plinta tiek „horodliniai“ herbai, tiek kiti lenkiški herbai. Neretai tuos pačius lenkiškus herbus perima ne viena giminė, o atskiros ir jokiais ryšiais nesusijusios giminės, šeimos, pavieniai asmenys.

Atvykėlių iš vokiečių kultūros kraštų herbų skverbimasis į Žemaitijos bajorų heraldikos tradiciją

4 pav. 1681 m. Jono Konstantino Odachovskio herbinis antspaudas. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 8, b. 1557, l. 4^r*

Derėtų akcentuoti, kad iš kitų kraštų, išskyrus Lenkiją, atneštų / perimtų herbų grupė sulaukė itin mažai tyrimų. Be abejo, heraldikos šaltinių paiešką apsunkina tai, kad šaltiniai galimai yra pasklidę po aplinkinių šalių archyvus, o Lietuvoje jų koncentracija nėra gausi. Derėtų paminėti, kad Ritos R. Trimonienės tyrimai rodo, kad po Livonijos prijungimo ir Liublino unijos XVI a. antrojoje pusėje – XVII a. pirmojoje pusėje beveik 80 proc. svetimšalių buvo lenkai, o likusioji dalis – atvykėliai iš kitų kraštų⁴⁴. Vadinas, šiuo laikotarpiu atvykėlių iš vokiečių kultūros kraštų Žemaitijoje buvo itin mažas skaičius, o tai, savaime suprantama, reiškia, kad jų heraldikos šaltinių skaičius nėra gausus.

Pastebėta, kad šių herbų skverbimosi į Žemaitiją pradžia sietina su XVII a. Su atkeliavusiais Denhofais (Doenhoff) į Žemaitijos bajorų heraldikos tradiciją patenka šios giminės herbas. XIX a. pabaigos vokiškame herbyne pavaizduotas Denhofų herbas, kurio sidabriname (baltame) skyde vaizduojama juodos spalvos šerno galva pražiotais nasrais, iškištu raudonu liežuviu ir sidabrinėmis (baltomis) iltimis. Herbo šalmo papuošale pavaizduotas juodos spalvos šerno kūnas iki pusės, pervertas dviem sidabrinėmis ietimis⁴⁵. A. Kojalavičius-Vijūkas „Vardyne“ (*Nomenclator*) rašė apie iš Livonijos į Žemaitiją atsikėlusius Denhofų giminę, tačiau apie jų turėtą herbą neužsiminė⁴⁶. Tiesa, „Santraukoje“ (*Compendium*) Den-

⁴⁴ TRIMONIENĖ, Rita R. Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų imigracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje pusėje – XVII a. pirmojoje pusėje. Imigraciniai kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei. In *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste: tarpdalykiniai tyrimai*. Sud. Irena R. MERKIENĖ. Vilnius, 2007, p. 509, 513.

⁴⁵ KLINGSPOR, Carl Arvid, von. *Baltisches Wappenbuch. Wappen sämtlicher, den Ritterschaften von Livland, Estland, Kurland und Oesel zugehörigen Adelsgeschlechter*. Stockholm, 1882, S. 72, lentelė nr. 27.

⁴⁶ KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS, Albertas. *Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausantių provincijų giminių ir herbų vardynas = Sacer nomenclator familiarum et stemmatum Magni Ducatus Lituaniae et provinciarum ad eum pertinentium*. Sud. Sigitas NARBUTAS. Vilnius, 2015, p. 160.

hofams šis autorius priskyrė *Kiaulytės* (lenk. *Świnka*) herbo atmainą⁴⁷. Severinas Uruskis pavadino herbą Denhofų herbu⁴⁸. Adamas Bonieckis nurodė, kad Denhofai turėjo asmeninį (*własnego*) herbą⁴⁹. Atliekant šaltinių paiešką, pavyko rasti vienintelį Denhofų giminės atstovui priklausiusį herbinį antspaudą. Telšių ir Pavencių laikytojas Ernestas Magnusas Denhofas 1642 m. įgaliojimo raštą patvirtino ovalo formos herbiniu antspaudu⁵⁰, kuriame vaizduojamas Denhofų herbas – šerno galva su iltimis. Virš herbo skydo yra šalmas, jo papuošale – šernas iki pusės, kurį pervėrusios dvi ietys. Nors antspaudu kokybė itin prasta, tačiau išlikęs įrašas „[...] DONHOF PALATINUS PERNE[...]“ neleidžia abejoti, kad antspaudas priklausė minėtam giminės atstovui.

Problemiška XVI a. antroje pusėje Žemaitijoje įsikūrusių Korfų heraldikos analizė. Johano Siebmacherio vokiškame herbyne nurodoma, kad Korfų herbe vaizduojama auksinė dviguba lelija, o šalmo papuošale – dviejų undinių laikoma lelija, ant kurios trijų galų vaizduojama po vieną šešiakampę žvaigždę⁵¹. Įdomu, kad A. Kojalavičius-Vijūkas „Vardyne“ (*Nomenclator*) iš Livonijos į Žemaitiją atsikėlusį Korfų (Korff) herbą vadino Smisingko herbu⁵². Kaspero Niesieckio herbyne nurodoma, kad Korfai turėjo *Lelijos* (lenk. *Gozdawa*) herbą. Tačiau jis pabrėžė, kad herbo šalmo papuošale vaizduojamos ne pavo plunksnos, kaip tradiciniame herbe, bet dvi sirenos arba undinės, laikančios dvigubą leliją. Virš jų galvų pavaizduotos trys žvaigždės⁵³. Paminėtina, kad 1658 m. raštą Vendo (dabar Cėsio) vaivada, Beržėnų ir Šaukėnų dvarų savininkas Mikalojus Korfas patvirtino ovalo formos herbiniu antspaudu⁵⁴, kuriame vaizduojama dviguba heraldinė lelija. Nors šalmo papuošalas neryškus, tačiau jame matyti moteriškosios ir vyriškosios lyčių undinių laikoma dviguba lelija su trimis šešiakampėmis žvaigždėmis virš jos. Aplink herbą buvo pavaizduota ir legenda, tačiau ji neišliko.

Atsikėlus vokiečiams bajorams Krišpinams Kiršenšteinams (Krispin-Kirschenstein), į Žemaitijos bajorų heraldikos tradiciją pateko dar vienas vokiečių kultūros herbas. A. Kojalavičius-Vijūkas „Vardyne“ teigė, kad Žemaitijoje apsigyvenę šios giminės atstovai turėjo herbą, kuriame aukso spalvos skydo lauke vaizduojamos dvi elnio galvos. Herbo šalmo papuošalas – pavo uodega tarp dviejų sparnų⁵⁵. Šių bajorų herbas puošia Raudonės rezidencinės pilies rytinį fasadą. Herbo heraldinėje dešinėje – dvi elnių galvos, viduryje pavaizduotas nugenėtas kelmą, heraldinėje kairėje – į kelmą atsirėmęs liūtas. Virš herbo skydo pavaizduotas grotelinis šalmas. Šalmo papuošalas – du sparnai ir pavo plunksnos tarp jų.

⁴⁷ WIJUK KOJAŁOWICZ, W. Op. cit., s. 302–303.

⁴⁸ URUSKI, Seweryn. *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*. T. III. Warszawa, 1906, s. 147.

⁴⁹ BONIECKI, Adam. *Herbarz polski. Część I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*. T. 4. Warszawa, 1901, s. 250.

⁵⁰ Ernesto Denhofo herbinis antspaudas, 1642 m. *LMAVB RS*, f. 37, b. 7343, l. 2^r (1 herbinis antspaudas).

⁵¹ *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch*. Bd. 3. Abt. 1–3: *Der Adel des Königreichs Preußen*. Hrsg. von Otto Titan von HEFNER. Nürnberg, 1857, S. 211.

⁵² KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS, A. Op. cit., p. 337.

⁵³ NIESIECKI, Kasper. *Herbarz polski*. Wyd. Jan N. BOBROWICZ. T. V. Lipsk, 1840, s. 238.

⁵⁴ Mikalojaus Korfo herbinis antspaudas, 1658 m.. *LMAVB RS*, f. 273, b. 1422, l. 1^r.

⁵⁵ KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS, A. Op. cit., p. 310.

Iš abiejų šalmo papuošalo pusių įrašyta 1600 metų data. Iš abiejų herbo šonų pavaizduota akanto lapų skraistė. 1668 m.⁵⁶, 1674 m.⁵⁷ raštus Jeronimas Krišpinas Kiršenšteinas patvirtino ovalo formos herbiniu antspaudu, kuriame vaizduojamas jungtinis herbas. Pirmajame lauke vaizduojamas Krišpinų Kiršenšteinų herbas. Kitas giminės atstovas – Žemaitijos vyskupas Jonas Jeronimas Krišpinas Kiršenšteinas 1696 m.⁵⁸, 1704 m.⁵⁹ raštus patvirtino ovalo formos herbiniu antspaudu, kurio širdyje vaizduojamas jau minėtas šios giminės herbas. Virš herbo skydo pavaizduota karūnėlė, jos heraldinėje dešinėje – vyskupo mitra, o heraldinėje kairėje – pastoralas. Virš karūnėlės Dieviškosios šviesos simbolis – ovalo formos apskritimas su spinduliais į visas puses ir neryškiu įrašu viduryje. Virš šios figūros – vyskupo kepurė su dvylika kutų iš virvelių (po šešis iš abiejų pusių). Po herbo skydu – dvi sujungtos šakelės. Aplink herbą išlikusi palyginti aiški lotynų kalba rašyta legenda:

„IOANNES HIERONIMUS KRYSZPIN KERSZENSTYN·D·G·EPISCVS·SAMOGITIÆ“ – Jonas Jeronimas Krišpinas Kiršenšteinas Dievo malone Žemaitijos vyskupas (5 pav.).

Panašiu laikotarpiu iš Livonijos ir Kuršo į Žemaitiją atsikėlę Šateikių ir Gintiliškių dvarų savininkai Šverinai (Schwerin) turėjo herbą, kuriame vaizduotas rombas. A. Kojalavičius-Vijūkas „Vardyne“ pažymėjo, kad Šverinų giminės herbe vaizduotas rombas, anot autoriaus, žymintis langą arba įėjimą į požemines kasyklas⁶⁰. XVIII a. lenkų heraldikos specialistas Kasperas Niesieckis nurodė, kad Šverinai (Schweryn) savo herbo raudoname lauke vaizdavo baltą kvadrato formos stiklą arba langą. Herbo šalmo papuošale – penkios stručio plunksnos, kurių apačioje kampuose vaizduoti du stiklai⁶¹. Atliekant paiešką, pavyko rasti tik 1638 m. Kazimiero Gelgaudo leidinį, skirtą 1637 m. mirusio Jono Ulricho Šverino atminimui. Leidinyje vaizduojamas ir jungtinis Šverino herbas⁶². Pirmajame ketvirčiuoto skydo lauke vaizduotas Šverinų rombas.

5 pav. 1704 m. Jono Jeronimo Krišpino Kiršenšteino herbiniu antspaudas. *Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius*, f. 5, b. 2, nr. 363, l. 1^v

⁵⁶ Jeronimo Krišpino Kiršenšteino herbiniu antspaudas, 1668 m. *LMAVB RS*, f. 273, b. 1462, l. 6^r.

⁵⁷ Jeronimo Krišpino Kiršenšteino herbiniu antspaudas, 1674 m. *LMAVB RS*, f. 273, b. 1464, l. 2^r.

⁵⁸ 1696 m. Jono Jeronimo Krišpino Kiršenšteino herbiniu antspaudas. *LMAVB RS*, f. 273, b. 1449, l. 1^r.

⁵⁹ 1704 m. Jono Jeronimo Krišpino Kiršenšteino herbiniu antspaudas. *VUB RS*, f. 5, b. 2, nr. 363, l. 1^v.

⁶⁰ KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS, A. Op. cit., p. 504–505.

⁶¹ NIESIECKI, K. Op. cit., T. VIII. Lipsk, 1841, s. 298–299.

⁶² Už nuorodą į šaltinį nuoširdžiai dėkoju prof. dr. Ritai R. Trimonienei. 1637 m. Jono Ulricho Šverino jungtinis herbas Kazimiero Gelgaudo leidinyje „Potomna sława godniey pamięci [...] lana Ulryka z Alszwangu Szweryna rotmistrza K.I.M. zasłużonego [...] a [...] Barbarze z Konarzyn Szwerynowey smutney małżonce zmarłego [...] żalu / ofiarowana przez Kazimierza Giełguda rhetora kollegium Kroskiego Chodkiewiczowskiego Societatis Iesu.“: *LMAVB RS*, L-17/2-3/9.

6 pav. 1637 m. Jono Ulricho Šverino jungtinis herbas Kazimiero Gelgaudo leidinyje. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyrius, L-17/2-3/9

Virš herbo skydo – grotelinis šalmas, o šalmo papuošale – trys stručio plunksnos ir du rombai apačioje jų. Iš šonų herbą supa akanto lapų skraistė (6 pav.).

Iš Livonijos atsikėlusių Pliaterių heraldika plito Žemaitijoje su jų giminės atstovais. XIX a. pabaigos vokiškame herbyne Pliaterių herbe aukso (gelsvos) spalvos skyde vaizduojamos trys juodos ornamentais dekoruotos juostelės, kurias kerta raudonos spalvos kaspinas. Virš grotelinio šalmo pavaizduota karūnelė. Šalmo papuošale – du sparnai. Kiekvienas sparnas sudarytas iš auksinių (gelsvų) ir juodų juostelių, kurias kerta raudonos spalvos

kaspiniai. Heraldinėje dešinėje esantį sparną kerta kairysis raudonas kaspinas, o heraldinėje kairėje esantį sparną – dešinysis⁶³. Kaspero Niesieckio herbyne pažymima, kad Pliaterių (Plater) herbo papuošale – trys stručio plunksnos⁶⁴. Panašų į XIX a. pabaigos vokiškajame herbyne vaizduotą Pliaterių herbą galima pamatyti Vilhelmo Pliaterio⁶⁵ ir jo žmonos Petronėlės⁶⁶ portretuose, tapytuose XVIII a. viduryje.

Apibendrinant derėtų akcentuoti, kad išlikę XVII–XVIII a. heraldikos šaltiniai nėra gausūs, tačiau rodo, kad atvykėlių iš vokiečių kultūros šalių heraldikos plitimas Žemaitijoje buvo prasidėjęs. Atvykėlių giminė naudojo tik savo herbą.

Išvados

Apibendrinant akcentuotina, kad matomi du lenkų heraldikos keliai į Žemaitiją: perimamasis ir teisinis. XVI a. pirmojoje pusėje pastebimas „horodlijinių“ herbų skverbimasis į Žemaitijos bajorijos heraldikos tradiciją. Po truputį plinta lenkiškieji „horodlijiniai“ *Galvaraiščio* (lenk. *Nalęcz*), *Lapino* (lenk. *Lis*), *Trijų ragų* (lenk. *Trąby*), *Lelivos* (lenk. *Leliwa*) herbai. Kiti lenkiški herbai į Žemaitijos kunigaikštystę galėjo atkelti su atsikėlusiomis lenkų giminėmis, plisti per giminystės arba santuokos ryšius bei vietiniams bajorams pasirenkant lenkiškus herbus arba jais pakeičiant senuosius antspaudinius simbolius. Neretai tuos pačius lenkiškus herbus turėjo ne viena giminė, o atskiros ir jokiais ryšiais nesusijusios giminės, šeimos, pavieniai asmenys. Lenkiški herbai atnešami atsikeliant lenkų bajorų giminėms – Gruževskiams, Gorskiams, Odachovskiams ir kitiems. Paminėtina, kad aptariamuoju laikotarpiu atvykėlių iš vokiškos kultūros kraštų heraldikos šaltiniai yra itin skurdūs, todėl problemiška atsakyti, ar ši heraldika turėjo įtakos Žemaitijos bajorų heraldikos tradicijoms. Kita vertus, išlikę XVII–XVIII a. heraldikos šaltiniai, priklausę Korfų, Denhofų, Krišpinų Kiršenšteinų, Pliaterių, Šverinų giminėms, rodo, kad tuo laikotarpiu atvykėlių iš vokiečių kultūros šalių heraldika pamažu plito Žemaitijoje. Derėtų akcentuoti, kad paprastai atvykėlių giminė naudojo tik savo herbą, tuo išsaugodama vakarietišką tradiciją – viena šeima turėjo vieną herbą.

Straipsnyje naudoti publikuoti šaltiniai

BONIECKI, Adam. *Herbarz polski. Część I: Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*. T. 4. Warszawa, 1901.

DAUKANTAS, Simonas. *Laiškai Teodorui Narbutui. Epistolinis dialogas*. Sud. Reda GRIŠKAITĖ. Vilnius, 1996.

⁶³ KLINGSPOR, C. A. von. Op. cit., lentelė nr. 17.

⁶⁴ NIESIECKI, K. Op. cit. T. VII. Lipsk, 1841, s. 321–322.

⁶⁵ Vilhelmo Jono Pliaterio portretas su giminės herbu, XVIII a. vidurys. *ŽAM*, D. 306.

⁶⁶ Petronėlės Nagurskytės-Pliaterienės portretas su jungtiniu herbu, XVIII a. *ŽAM*, D. 300.

- J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Bd. 3. Abt. 1–3: Der Adel des Königreichs Preußen.* Hrsg. von Otto Titan von HEFNER. Nürnberg, 1857.
- KLINGSPOR, Carl Arvid, von. *Baltisches Wappenbuch. Wappen sämtlicher, den Ritterschaften von Livland, Estland, Kurland und Oesel zugehörigen Adelsgeschlechter.* Stockholm, 1882.
- KOJALAVIČIUS-VIJŪKAS, Albertas. *Šventasis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos bei jai priklausančių provincijų giminių ir herbų vardynas = Sacer nomenclator familiarum et stemmatum Magni Ducatus Lituaniae et provinciarum ad eum pertinentium.* Sud. Sigitas NARBUTAS. Vilnius, 2015.
- Lenkijos karalystės šlėktų aktas. In *1413 m. Horodlės aktai (dokumentai ir tyrinėjimai) = Akty Horodelskie z 1413 roku (dokumenty i studia).* Sud. Jūratė KIAUPIENĖ, Lidia KORCZAK. Vilnius, Kraków, 2013, p. 25–27.
- NIESIECKI, Kasper. *Herbarz polski.* Wyd. Jan N. BOBROWICZ. T. V, VII, VIII. Lipsk, 1840–1841.
- URUSKI, Seweryn. *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej.* T. III. Warszawa, 1906.
- WIJUK KOJAŁOWICZ, Wojciech. *Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego, tak zwany Compendium, czyli O klejnotach albo herbach, których familie stanu rycerskiego w prowincyach Wielkiego Xięstwa Litewskiego zażywają.* Red. Franciszek PIEKOSIŃSKI. Kraków, 1897.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai

- DRUNGILAS, Jonas. Etnosocialinis mobilumas Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje: Gruževskių giminės pavyzdys (XVI a. antroji pusė – XVIII a. pradžia). *Lietuvos istorijos metraštis, 2004/2 metai.* Vilnius, 2005, p. 53–78.
- JASIŪNIENĖ, Gabrielė. *Žemaitijos bajorų heraldika, XV–XVIII a. pradžia.* Daktaro disertacija. Vilnius, 2018.
- KLIMAVIČIUS, Raimundas. Gorskių giminės genealogija. *Žemaičių praeitis*, 1993, t. 2, p. 257–269.
- RIMŠA, Edmundas. *Heraldika. Iš praeities į dabartį.* Vilnius, 2004.
- SAVIŠČEVAS, Eugenijus. *Žemaitijos savivalda ir valdžios elitas 1409–1566 metais.* Vilnius, 2010.
- TRIMONIENĖ, Rita R. Svetimšalių ir svetimtaučių bajorų imigracija į Žemaitiją XVI a. antrojoje pusėje – XVII a. pirmojoje pusėje. Imigraciniai kultūriniai veiksniai ir įtakos Žemaičių visuomenei. In *Rytų Europos kultūra migracijos kontekste: tarpdalykiniai tyrimai.* Sud. Irena R. MERKIENĖ. Vilnius, 2007, p. 491–513.

'IMPORTED' COATS OF ARMS IN THE HERALDIC TRADITION OF THE ŽEMAITIJAN NOBILITY OF THE 16TH TO 18TH CENTURIES

Gabrielė Jasiūnienė

Summary

As the year 2019 marks the anniversary of the first recorded mention of Žemaitija, we should remember one of the most important elements of the culture and identity of the nobility of this region, their heraldry. Coats of arms were an inseparable part of the identity of nobles from the day they were born to the day they died. A coat of arms reflected a nobleman's links with a specific family. Coats of arms contained information not only about the blood and marital relationships of nobles, but also about the positions they held, their titles and awards, among other things. Coats of arms were depicted on heraldic seals, in graphic inserts in books, portraits, architecture, and various other items. The heraldry of the Žemaitijan nobil-

ity of the 15th to the 18th centuries was multi-layered, and included several groups. The first group can be described as an ancient group, or a group of local origin. This type of heraldry features linear, arrow-shaped, geometrical and often rather primitive figures and combinations of them. The second group was of Polish origin. Its appearance in the Grand Duchy of Lithuania dates back to the 1413 Treaty of Horodło, when 47 nobles of the Grand Duchy of Lithuania adopted Polish coats of arms. Polish heraldry could be passed on through various (usually family) connections. The third group is of personalised Polish coats of arms. An analysis of sources reveals that the following methods were used to personalise coats of arms within the heraldic tradition of the Žemaitijan nobility: 1) the modification of the figure in the heraldic display; 2) the modification of the crest in the heraldic display; 3) the modification of the crest and the figure in the heraldic display. It is notable that coats of arms were also personalised by creating joint coats of arms. The fourth group includes coats of arms that were imported/adopted from countries other than Poland. These coats of arms were brought to the Grand Duchy of Lithuania by foreigners, such as Germans who settled in the Grand Duchy of Lithuania and were granted citizenship. The article focuses on the second and fourth groups, which include coats of arms that could be described as 'imported', 'foreign' or 'alien'. This paper aims to discuss the prevalence and use of these coats of arms in the heraldic tradition of the Žemaitijan nobility of the 16th to the 18th centuries.

It is important to emphasise that the penetration by the Polish heraldry into the heraldic tradition of the Žemaitijan nobility was already evident in the first half of the 16th century. The Horodło coats of arms called Nałęcz, Lis, Trąby and Leliwa gradually entered the heraldry of the Žemaitijan nobility. Polish coats of arms were also brought to the country by Polish noble families, including the Gružewski family, the Górski family, and the Odachowski family, who settled in the Grand Duchy of Lithuania. The same Polish coats of arms were adopted by different families and individuals unrelated to each other. On the other hand, an analysis of the heraldry of the Žemaitijan nobility shows an important trend: the start of the personalisation of Polish coats of arms within the heraldic tradition of the Žemaitijan nobility. All this means that the 'pure' Polish heraldic tradition was not so prevalent. Heraldic sources of newcomers from countries linked to German culture covering this period are rather scarce, so it is difficult to tell whether this heraldry had an impact on the heraldic tradition of the Žemaitijan nobility. It is important to note that this heraldic group has received little scholarly attention. Of course, the search for heraldic sources is aggravated by the fact that these sources are probably scattered across different archives in neighbouring countries, and are not found in great numbers in Lithuania. It is noteworthy that the studies by Rita R. Trimonienė demonstrated that, following the annexation of Livonia and the Union of Lublin, Poles accounted for nearly 80% of newcomers, and the remaining foreigners came from other countries between the second half of the 16th century and the first half of the 17th century. This suggests that the number of those who came to Žemaitija from German countries was very small, and this means that their heraldic sources were not abundant. On the other hand, the surviving heraldic sources that date back to the 17th and 18th centuries and which belonged to members of the Korff, Doenhoff, Krispin-Kirschenstein, Plater and Schwerin families, indicate that during this period the heraldry of newcomers from German countries gradually spread in Žemaitija. It is important to emphasise that the newcomer family usually only used its own coat of arms, in this way preserving the Western tradition: one family, one coat of arms.